

Е. В. Древетняк

Сучасні інформаційні технології в процесі соціокультурної трансформації бібліотеки

У даній статті розглянуто використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в соціокультурній трансформації бібліотеки. Бібліотека розглядається як соціальний інститут, що включає в себе інформаційні та культурні компоненти й забезпечує стійкість зв'язків і відносин у суспільстві. Обґрунтована теза про те, що відбуваються соціокультурні трансформації суспільства, мають характер вже не технічної, а культурної революції. Бібліотека є однією з базових структур кожного соціуму, тому зміни в ньому відображаються на бібліотеці безпосередньо, а її суспільна місія визначається характером розвитку цивілізації.

***Ключові слова:** сучасна бібліотека, інформаційні технології, інформаційний простір, соціокультурна трансформація, функції бібліотеки.*

Бібліотека є одним з найстаріших культурних інститутів. Разом з історичними змінами в суспільстві значно змінилися і соціальні функції бібліотек. Раніше завданням бібліотеки було просто зберігання документів. З часу своєї появи до теперішнього часу бібліотека пройшла перший етап еволюції своєї соціокультурної місії: від обслуговування потреб правлячої еліти до задоволення суспільних потреб. В наш час бібліотека стала соціальним інститутом, що включає в себе інформаційні та культурні компоненти та забезпечує стійкість зв'язків і відносин у суспільстві.

Відмінною рисою сучасності є те, що ми живемо в епоху відразу двох соціокультурних революцій, ментальної та технологічної: перша пов'язана з процесом глобалізації та формуванням нової культурної парадигми, друга – з наслідками техногенного розвитку у сфері комунікацій. Відбуваються суспільні трансформації, які впливають на бібліотеки настільки, що змінюють не тільки всю систему бібліотечної роботи та бібліотечних ресурсів, але і вперше ставлять питання про «межі» бібліотечного простору і самих основ існування традиційних бібліотек та їх функцій [1]. Зміна призначення бібліотек

відображується на взаєминах бібліотеки з суспільством та окремими соціальними інститутами, веде до трансформації професійних цінностей бібліотечної етики, професійної свідомості бібліотечної спільноти.

В інформаційному суспільстві важливе значення набуває формування інформаційного світогляду, тобто знання законів функціонування інформації в суспільстві, розуміння сутності інформаційних перетворень, які відбуваються та усвідомлення свого місця і своїх завдань в інформаційному суспільстві яке формується. Інформаційне суспільство почасти є породженням концепції «ноосфери», яка розроблялася В. І. Вернадським [2].

Інформатизація означає впровадження в суспільну свідомість і в культуру розуміння того, що інформація визначає кожен аспект нашого особистого і соціального життя. Усе людське життя, що включає природу і культуру, мікро- і макрокосм, починає розглядатися і переживатися як інформаційна структура. «На початку був біт» – так починається книга С. Ллойда, професора механічного інжинірингу Массачусетського інституту технологій, «Програмування Всесвіту» [3]. Ллойд описує Всесвіт як систему бітів, в якій кожна молекула, кожен атом і елементарна частинка реєструє біти інформації, і вся історія Всесвіту, таким чином, величезне і перманентне квантове обчислення, а Всесвіт – квантовий комп'ютер. Значення такого інформаційного підходу для культури важко переоцінити.

В умовах мінливого інформаційного простору бібліотека вирішує завдання, які ставить перед нею суспільство. У сфері практичної діяльності виникає необхідність творчого підходу до вирішення будь-якої проблеми, здатність порівнювати, аналізувати, досліджувати, вміти знаходити вихід з нестандартних ситуацій. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, активне їх впровадження в роботу бібліотеки визначає успішне задоволення інформаційних потреб сучасних користувачів. Всі ці явища зажадали пошуку нових моделей бібліотечного розвитку, забезпечують життєздатність бібліотеки як необхідного суспільству соціального інституту в контексті побудови відкритого суспільства знань.

Внаслідок вищезазначених процесів соціокультурної трансформації суспільства виникає необхідність кардинальної трансформації концепції роботи сучасної бібліотеки, перехід її на інший рівень. Розвиток бібліотек зараз все частіше пов'язують з концепцією «Бібліотеки 2.0», яка має на увазі комплексні зміни і модернізацію бібліотечного обслуговування, нові методи і принципи взаємодії з читачем в умовах постіндустріального суспільства. Завданням такої бібліотеки на нашу думку є створення такої бібліотеки, якою б її бажав бачити сучасний читач, і такої, якою би йому було комфортно користуватися в повсякденному житті.

Термін «Бібліотека 2.0» був введений Майклом Кейсі [4] як безпосереднє запозичення технологій Бізнес 2.0 і Веб 2.0. Кейсі висловив припущення, що бібліотеки, особливо публічні, перебувають на перепутті, коли багато елементів Веб 2.0 можуть бути застосовні для функціонування бібліотечних співтовариств. Зокрема він описав необхідність адаптації бібліотек під стратегію постійної зміни, і, в той же час, підтримки спільної роботи користувачів бібліотек. Стаття, що вийшла у вересні 2006 року «Бібліотека 2.0: Послуги бібліотек наступного покоління» у Бібліотечному журналі, починається з формулювання переваг Бібліотеки 2.0 для директорів бібліотек та платників податків, надаючи «більш ефективні способи надання послуг для досягнення більшої віддачі від фінансових інвестицій». Стаття продовжувалась твердженням, що обговорювана Бібліотека 2.0 важлива для бібліотекарів, оскільки ця стратегія зможе радикально змінити обслуговування читачів і взаємодію з ними [5].

Згідно з концепцією Бібліотеки 2.0 бібліотечні послуги часто переоцінюються і оновлюються для своєчасного реагування на мінливі потреби користувачів. Активний і компетентний користувач – значна складова Бібліотеки 2.0. Завдяки інформації та ідеям, циркулюючим в напрямку від бібліотеки до читача і назад, послуги бібліотек отримали можливість постійно, швидко і динамічно розвиватися і удосконалюватися. Користувач стає

учасником, творцем і консультантом одночасно, незалежно від віртуальності продукту .

Можна порівняти принципи функціонування бібліотеки старого зразка і нового, до якого ми прагнемо в даний момент [6].

Таблиця 1

Принципи функціонування бібліотеки старого зразка і нового

Бібліотека 1.0	Бібліотека 2.0
Закрите зберігання	Відкритий доступ до книг
Послуги, доступні тільки у стінах бібліотеки	Повсюдно доступні послуги. Системи управління електронною підпискою, одночасний пошук по всіх електронних ресурсах
Традиційний електронний каталог	Каталог с можливістю додавання коментарів, підбору книг, rss
Розсилки новин	RSS потік
Довідкове обслуговування по телефону	Віртуальне довідкове обслуговування
Індивідуальна діяльність бібліотеки	Участь в корпоративних проектах
Штрих-код	RFID
Веб-сайт бібліотеки	Бібліотека має «простір» у соціальних мережах, віртуальних мирах, створює і веде свої блоги і вікі

Термін «Бібліотека 2.0», який з'явився вперше у 2005 році і сьогодні залишається центральним у різних суперечках і дискусіях. І тоді , і зараз немає єдиної думки про цю концепцію. Інтерес до концепції «Бібліотека 2.0» ще тільки починає з'являтися. Існують два різних погляди на концепцію «Бібліотека 2.0». З одного боку – це використання бібліотекарями інструментів «Web 2.0» (блоги, wiki, соціальні мережі тощо), тобто сервісів, що дозволяють легко створювати, змінювати і публікувати контент будь-якого роду. З іншого боку – концепція «Бібліотека 2.0» являє собою зовсім іншу філософію, в якій користувач стає рівноправним учасником бібліотечного процесу. Це означає, що простір бібліотеки (реальний або віртуальний) стає більш інтерактивним, відкритим і таким, що відповідає потребам суспільства. Основна ідея цих напрямків – зробити бібліотеку значущою для читача.

«Бібліотека 2.0» прагне до застосування знань користувачів для створення нових і оцінки та покращення вже існуючих бібліотечних сервісів.

Як наслідок, створюється більш інформативний продукт для подальшого застосування. Користувач стає рівноправним учасником бібліотечного процесу. Сенса даної моделі полягає в залученні нових користувачів і утриманні постійних користувачів тим, що вони самі можуть запропонувати будь-які ідеї щодо поліпшення існуючих сервісів або створення інноваційних.

Існує чотири концептуальні ознаки концепції «Бібліотеки 2.0»: орієнтованість на користувача, мультимедійність, соціальне багатство, колективне новаторство. Найкращою ідеєю «Бібліотеки 2.0» може стати мережеве співтовариство з налаштованим користувачем інтерфейсом. У нього увійшли б персоніфікований електронний каталог, з додаванням доступу до даних, каналів новин, блогів, вікі, тегів, а також відкритий і закритий профілі всередині бібліотечної мережі. Це віртуальна реальність бібліотеки, місця, де можна не тільки шукати книги і журнали, а й взаємодіяти з спільнотою, з бібліотекарями, а також всесторонньо обмінюватися знаннями та судженнями з усіма сторонами.

Зміняться бібліотечні фонди та колекції, стаючи більш інтерактивними і повністю доступними. Зміняться бібліотечні послуги, більш зосереджуючись на інформаційній грамотності та здійсненні передачі інформації, ніж на розподілі доступу до неї. Використання технологій та програм «Web 2.0» забезпечить значні зміни в історії бібліотек.

«Бібліотека 1.0» переміщує в умови онлайн свої фонди і деякі сервіси, а «Бібліотека 2.0» переміщує в електронне середовище повний перелік бібліотечних послуг. «Для бібліотечної справи не просто змінити парадигму і відкрити доступ не тільки до колекцій і каталогів, але також до управління ними. «Бібліотека 2.0» вимагає від бібліотек звертати менше уваги на системи ізольованого обліку, а більше на системи спільного розкриття.

У глобальному масштабі, «Бібліотека 2.0» робить революцію в професії. Замість створення систем і служб для читачів, бібліотекарі дадуть читачам можливість творити для самих себе. Бібліотеки вже переживали подібну кардинальну зміну курсу у своїй історії, наприклад, введення відкритого

доступу до полиць і включення белетристики і книг в дешевих паперових обкладинках до фонду на початку ХХ століття» [7].

Сенс концепції «Бібліотеки 2.0» не в пошуку, а в знаходженні, не в доступі, а в спільному використанні. «Бібліотека 2.0» виявила, що користувачі шукають і використовують інформацію не індивідуально, а спільно.

Хотілося б розглянути на конкретних прикладах деякі рішення і підходи, які можуть і повинні впроваджуватися в рамках реалізації концепції «Бібліотеки 2.0» і як web-технології можуть підвищити соціальну значимість і затребуваність бібліотечних послуг.

У першу чергу це сучасні вимоги до електронного каталогу. У багатьох бібліотеках, завдяки старанням фахівців бібліографів, створені цінні, якісні, добре структуровані бази даних. Завдання електронного каталогу нового покоління – засноване на принципах і технологіях Web 2.0 відображення цієї інформації в мережі Інтернет, створення на підставі БД бібліотеки якісного, багатофункціонального інформаційно-бібліографічного веб-ресурсу, який буде відповідати інформаційним потребам не тільки читачів бібліотеки, але й усіх користувачів Інтернет.

Сучасні вимоги до електронного каталогу (ЕК) такі:

1) він повинен бути розроблений фахівцями з веб-технологій, щоб відповідати усім сучасним веб-стандартам;

2) ЕК повинен надавати широкі можливості з пошуку, навігації та отримання інформації, веб-сторінки ЕК повинні мати високу зв'язність: велике число гіперпосилань, які допомагають користувачеві орієнтуватися в ЕК і отримувати додаткову інформацію;

3) інтерфейс пошуку повинен бути максимально інтуїтивний, мінімізувати необхідні дії: має бути використаний автодобір з довідників – спливаюча підказка користувачеві при заповненні довідкових полів у міру введення їм пошукового запиту;

4) ЕК повинен бути оптимізованим для індексації його пошуковими системами Інтернет, такими як Яндекс і Google, що забезпечить доступність і високу затребуваність користувачами ресурсів бібліотеки [8].

По друге, слід було б більше уваги приділяти соціальним мережам. Соціальна мережа спрямована на побудову спільнот в Інтернеті з людей зі схожими інтересами та/або діяльністю. Зв'язок здійснюється за допомогою сервісу внутрішньої пошти або миттєвого обміну повідомленнями. Також бувають соціальні мережі для пошуку не тільки людей за інтересами, а й самих об'єктів цих інтересів: веб-сайтів, прослухування музики, тощо.

У російськомовному сегменті Інтернет найбільш популярними мережами є «Однокласники» і «В контакте ». У них існує багато бібліотечних груп, в яких бібліотекарі обговорюють свої загальні професійні проблеми, діляться враженнями про конференції, обговорюють останні новини в бібліотечному світі, знаходиться місце і для гумору. Самими активними групами можна назвати «Бібліотекарі», «Відмінний бібліотекар!» і, звичайно, «Учасники Міжнародної конференції «Крим». Деякі бібліотекарі використовують соціальні мережі навіть для пошуку «боржників» і повідомляють їм про те, що терміни користування літературою минув і її необхідно повернути. Найчастіше бібліотеки використовують ці соціальні мережі для створення групи своєї бібліотеки, де публікують новини, створюють виставки нових надходжень, оперативно відповідають на запитання користувачів

Принципи Бібліотеки 2.0 часто піддаються критиці, оскільки вважається, що їх впровадження збільшує навантаження на бібліотекарів. Але при правильному підході до автоматизації реалізація концепції 2.0 стає джерелом ефективності роботи бібліотеки.

Місія бібліотеки реалізується в конкретних соціальних функціях, відповідно її трансформація спричинила зміну соціальних функцій бібліотеки. Соціальні функції бібліотеки являють собою узагальнений перелік обов'язків бібліотеки перед суспільством, які диктуються їм, необхідні йому, прямо або опосередковано впливають на нього і відповідають сутності бібліотеки як

соціального інституту. Такими функціями є: меморіальна, комунікаційна, інформаційна, освітня, соціалізуюча і культурна.

У рамках меморіальної функції сучасна бібліотека збирає і зберігає електронні документи. У ситуації неконтрольованого і некерованого потоку несистематизованої інформації, особливо електронної, вона виступає як інституція, що забезпечує збереження і звернення знання, гарантуючи дотримання довготривалих стандартів електронних публікацій та підтримку стабільності електронного середовища. Бібліотека стає базовою структурною компонентою віртуального середовища, яка має стійкість, однозначну ідентифікацію, забезпечує правове регулювання відносно наданого доступу до інформаційних ресурсів.

Реалізація меморіальної функції підпорядкована виконанню бібліотекою комунікативної функції. У рамках комунікаційної функції бібліотека організовує взаємодію людини з соціальною пам'яттю всього людства, передаючи йому в користування все накопичене цивілізацією громадське культурне надбання [9].

Сучасна бібліотека ставить своєю метою задоволення реальних проблем і запитів своїх користувачів. Сучасне бібліотечне обслуговування орієнтоване на особистість, її потреби, що динамічно змінюються, ґрунтується на рівноправній співпраці бібліотечного фахівця і користувача.

Сучасна бібліотека підкреслює принцип рівності усіх користувачів. Вона сприяє не розділенню, а консолідації суспільства, надає користувачам стартовий мінімум інформації, щоб вони могли орієнтуватися в суспільстві, адаптуватися до нього. Тим самим вона пом'якшує соціальні конфлікти, сприяють всебічному розвитку користувачів.

Сучасна парадигма бібліотечного обслуговування базується не тільки на використанні фонду документів конкретної бібліотеки, вона передбачає використання принципово нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу і місцезнаходження як документа, так і користувача. Для задоволення інформаційних, освітніх, культурних потреб своїх користувачів

бібліотека робить доступними документовані знання і інформацію не тільки ту що зберігається в її фонді або на жорстких дисках її серверів.

Сучасна бібліотека руйнує свої фізичні кордони, переходить з реального простору у віртуальний. З одного боку, вона пропонує доступ до інформаційних ресурсів, що належать іншим суб'єктам інформаційного простору, в тому числі представленим в мережі Інтернет. З іншого – створює електронні інформаційні ресурси (бази даних, колекції оцифрованих документів, веб-сайти та веб-портали), що перебувають за її фізичними стінами. Нарешті, бібліотека надає віртуальні послуги з пошуку інформації та необхідних знань.

Віртуалізація бібліотеки відбувається при активному розвитку мережевої взаємодії бібліотек. Бібліотека перестає бути пасивним інформаційним посередником, вона перетворюється на одну з найбільш продуктивних і масових систем управління знаннями.

З впровадженням сучасних інформаційних технологій стає ще більш актуальним завдання навчити користувачів розуміти і застосовувати методи управління знаннями, «фільтрувати» інформацію, робити власний індивідуальний критичний вибір, оскільки більшість з них не готові самостійно працювати в електронному інформаційному середовищі [9].

Змінюється техніка роботи сучасної бібліотеки: вона перетворюється на складну автоматизовану систему. Обов'язковими умовами її функціонування стають модернізація та інформатизація, залучення фахівців у галузі інформаційно-комунікаційних технологій та комп'ютерної техніки.

Трансформації зазнала і бібліотечна професія. Сучасний бібліотечний фахівець повинен володіти знаннями та навичками в галузі інформатики, лінгвістики та менеджменту знань, добре володіти інформаційно-комунікаційними технологіями. Від бібліотекаря вимагається володіння навичками вести діалог, вступати в дискусію.

Таким чином, сучасна бібліотека, організовуючи доступ до накопичених інформаційних ресурсів, забезпечуючи навігацію в них, формує і задовольняє

інформаційні, освітні та культурні потреби індивідів, забезпечуючи інтеграцію їх прагнень, дій та інтересів, а також сталий розвиток людського суспільства. Сучасна бібліотека стає не тільки активним учасником інформаційного виробництва, але і необхідним інструментом управління знаннями .

Бібліотека є однією з базових структур кожного соціуму, тому зміни в ньому відображаються на бібліотеці безпосередньо, а її суспільна місія визначається характером розвитку цивілізації.

Література

1. Тикунова И. П. Концептуальная модель современной библиотеки: социально-философский анализ : автореф. дис. кан. философских наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / И. П. Тикунова. – Архангельск, 2007. – 18 с.
2. Владимир Вернадский : Жизнеописание. Избранные труды. Воспоминания современников. Суждения потомков / Сост. Г. П. Аксенов. – М. : Современник, 1993. – 688 с.
3. Lloyd S. Programming the Universe. – NY : Alfred A. Knopf, 2006. – P. 9.
4. Casey Michael. Library Crunch. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL: <http://www.librarycrunch.com/>.
5. Бібліотека 2.0: Послуги бібліотек наступного покоління. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : Library 2.0–9/1/2006–Library Journal
6. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/%C1%E8%E1%EB%E8%EE%F2%E5%EA%E0_2.0
7. Джек М. Мэнесс. Библиотеки и молодежь [Электронный ресурс] / Джек М. Мэнесс. – Режим доступа : <http://www.webology.ir/>, свободный.
8. Сорокин И. В. Технологии Web и Web 2.0 как средства интеграции библиотек в современную электронную среду / И. В. Сорокин,

А. В. Скалабан // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии научно-практический журнал. – 2011. – № 2. – С. 54-58.

9. Публичная библиотека в современном обществе / составители : Волкова Н. А., Филатова Н.А.; ГОУ «Областные курсы повышения квалификации работников культуры и искусства». – Великий Новгород, 2009. – С. 4.

В данной статье рассмотрено использование современных информационно-коммуникационных технологий в социокультурной трансформации библиотеки. Библиотека рассматривается как социальный институт, включающий в себя информационные и культурные компоненты и обеспечивающий устойчивость связей и отношений в обществе. Обоснован тезис о том, что происходящие социокультурные трансформации общества, имеют характер уже не технической, а культурной революции. Библиотека является одной из базовых структур каждого социума, поэтому изменения в нем отражаются на библиотеке непосредственно, а ее общественная миссия определяется характером развития цивилизации.

Ключевые слова: современная библиотека, информационные технологии, информационное пространство, социокультурная трансформация, функции библиотеки.

This article examines the use of modern information and communication technologies in social and cultural transformation of the library. Library is regarded as a social institution, which includes information and cultural components, and provides reliable communications and relations in society. Is substantiated the idea that the ongoing sociocultural transformation of society, have the character is not technical, but the cultural revolution. The library is one of the basic structures of each society, so changes to it are reflected in the library directly, and its public mission determined by the character of civilization.

Key words: modern library, information technology, information space, social and cultural transformation, the functions of the library